

ДЬОМІНА О. П.,

суддя

(Станично-Луганський районний суд
Луганської області)

аспірантка кафедри кримінального права
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)

УДК 343.541

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.2.22>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ АБО СТЕРИЛІЗАЦІЇ

Натепер необхідно посилити правовий захист життя та здоров'я жінок (насамперед репродуктивного характеру) з метою покращення демографічної ситуації в Україні. Одним із напрямів такого посилення має стати підвищення ефективності кримінально-правових заходів щодо забезпечення захисту суспільних та особистих інтересів від злочинних посягань, пов'язаних із незаконним перериванням вагітності. Особливу роль у цьому напрямі відіграє позитивний зарубіжний досвід протидії таким кримінальним явищам, який слід активно використовувати під час розроблення змін до українського кримінального законодавства.

Державне наукове опрацювання проблеми абортів та кримінально-правового захисту життя ненародженої дитини в Кримінальному кодексі ряду зарубіжних країн носить суперечливий і неоднозначний характер. У статті розглядаються підходи законодавчих органів зарубіжних країн до регулювання відповідальності за незаконне проведення абортів або стерилізації. Розглядаються критерії кваліфікації штучного переривання вагітності як протиправних дій у більшості країн романо-германської правової системи.

Основні риси кримінально-правової поведінки узагальнено з метою запозичення позитивного досвіду і впровадження правових норм у національне законодавство. Вивчення законодавства зарубіжних країн, спрямованого на запобігання незаконним абортам або стерилізації, має певне значення для пошуку найкращих законодавчих рішень у процесі вдосконалення внутрішнього законодавства.

Аналіз закордонного кримінального права свідчить про те, що ставлення зарубіжних законодавців до проблеми абортів та кримінально-правового захисту життя майбутньої дитини суттєво відрізняється. Актуальність цього дослідження полягає в можливості використання порівняльного підходу та запозичення позитивного зарубіжного досвіду для вдосконалення аналогічного національного кримінального законодавства.

Ключові слова: аборт, зарубіжне законодавство, зарубіжний досвід, незаконне проведення абортів, кримінальна відповідальність.

Demina O. P. Foreign experience of criminal liability for illegal abortion or sterilization

At present, it is necessary to strengthen the legal protection of life and health of women (primarily of a reproductive nature) in order to improve the demographic situation in Ukraine. One of the directions of such strengthening should be to increase the effectiveness of criminal law measures to ensure the protection of the relevant benefits from criminal encroachments related to illegal abortion. A special role in

this direction is played by the positive foreign experience of counteracting such criminal phenomena, which should be actively used in the development of changes to the Ukrainian criminal legislation.

The state scientific elaboration of the problem of abortion and criminal-legal protection of the life of an unborn child in the Criminal Code of a number of foreign countries has a contradictory, ambiguous character. The article considers the approaches of foreign legislatures to the regulation of liability for illegal abortion or sterilization. The criteria for qualifying abortion as illegal actions in most countries of the Romano-Germanic legal system are considered.

The main features of criminal law behavior are generalized in order to learn from the positive experience and implement legal norms in national legislation. Studying foreign legislation aimed at preventing illegal abortions or sterilization is important in finding the best legal solutions in the process of improving domestic legislation.

The analysis of foreign criminal law shows that the attitude of foreign legislators to the problem of abortion and criminal law protection of the life of the unborn child differs significantly. The relevance of this study lies in the possibility of using a comparative approach and borrowing positive foreign experience to improve similar national criminal law.

Key words: *abortion, international law, international experience, illegal abortion, criminal liability for abortion or sterilization.*

Вступ. Вивчення законодавства зарубіжних держав із протидії незаконному проведенню абортів або стерилізації становить певну цінність для пошуку найкращих законодавчих рішень у процесі вдосконалення вітчизняного законодавства. Аналіз відповідних норм кримінального законодавства зарубіжних країн свідчить про те, що підходи законодавчих органів до регламентації відповідальності за вказані злочини в різних країнах суттєво відрізняються. Актуальність даного дослідження полягає в можливості використання порівняльного підходу та запозиченні позитивного зарубіжного досвіду з метою вдосконалення аналогічного національного кримінального закону.

Постановка завдання. Мета статті – проведення аналізу законодавства зарубіжних країн, яким передбачається кримінальна відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації, та визначення на цій основі загальних ознак та критеріїв позитивного зарубіжного досвіду з метою подальшого вдосконалення національного кримінального законодавства.

Окремі аспекти кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів досліджували такі вчені-юристи, як Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.В. Устименко та ін.

Проте аналіз наукових досліджень указує на досить велику кількість не вирішених питань, зокрема в частині кваліфікації незаконного проведення абортів або стерилізації.

Результати дослідження. Незаконне проведення операції штучного переривання вагітності або стерилізації створює загрозу життю та здоров'ю вагітної жінки. Відповідальність за даний злочин передбачена кримінальним законодавством багатьох країн світу.

Для нашого дослідження інтерес мають європейські країни романо-германської правової системи, що входять з нами в одну правову сім'ю.

У кримінальному законодавстві країн Європи використовуються різні підходи до закріплення відповідальності за даний вид злочину. У різних країнах може міститися або вичерпний перелік ознак незаконного проведення штучного переривання вагітності, або тільки вказівка на незаконність подібної медичної операції, що розкривається в законодавстві у сфері охорони здоров'я.

Так, «незаконність» як ознаку даного злочину закріплено кримінальним законодавством Нідерландів [1], Іспанії [2], Польщі [3], Республіки Сан-Марино [4]. Умови злочинного переривання вагітності закріплено кримінальним законодавством Бельгії [5], Франції [6].

Кримінальним кодексом Болгарії [7] передбачені лише ознаки кримінального переривання вагітності, а решта також міститься у відповідному бланкетному законодавстві.

Кримінальним законодавством Нідерландів незаконне проведення абортів вважається тяжким тілесним ушкодженням [8].

Далі більш детально розглянемо практику деяких європейських країн.

У Кримінальному кодексі Австрії відповідальність за даний вид злочину відрізняється в залежності від наявності чи відсутності згоди жінки. За наявності згоди жінки на переривання вагітності, проте, якщо таке переривання відбувається незаконним шляхом (за відсутності ліцензії, невідповідних умов тощо), кримінальна відповідальність передбачена § 96 КК Австрії. Якщо згоди жінки на переривання вагітності не було, кримінальна відповідальність закріплена § 98 КК [9].

Також у § 97 КК Австрії закріплені положення, що виключають кримінальність діяння в разі, якщо: переривання вагітності здійснюється впродовж перших трьох місяців лікарем після проведення відповідної лікарської консультації; або переривання вагітності необхідне для запобігання серйозній небезпеці для життя вагітної, котра не може бути усунена іншим чином; або для запобігання тяжкій шкоді, що може бути завдана її фізичному чи психічному стану; або існує серйозна загроза того, що дитина може мати фізичні або психічні відхилення; або вагітна на момент зачаття дитини була малолітньою, і у всіх цих випадках вагітність переривається лікарем; або якщо вагітність була перервана для порятунку життя вагітної від безпосередньої небезпеки, котра іншим чином не може бути усунена за наявності обставин, коли не своєчасно було надано медичну допомогу. Згідно з ч. 2 § 96 вказано, що жоден лікар не зобов'язаний здійснювати переривання вагітності або брати участь у цій процедурі, за винятком випадків, коли переривання вагітності є невідкладним для того, щоб урятувати життя вагітної від безпосередньої, котра іншим чином не усувається, небезпеки.

З огляду на це в зазначеному кримінальному законодавстві спостерігаємо чітке визначення обставин, що виключають караність діянь.

Дещо схожою з австрійською моделлю є регулювання кримінальної відповідальності за незаконне переривання вагітності у ФРН. Кримінальна відповідальність за незаконне переривання вагітності в ФРН закріплена статтями § 218 «Переривання вагітності», § 218a «Некараність переривання вагітності», § 218b «Переривання вагітності без медичного висновку; неправильний медичний висновок»; § 218c «Невиконання лікарського обов'язку при перериванні вагітності»; § 219 «Консультація вагітних у складній і конфліктній ситуації»; § 219a «Агітація за переривання вагітності»; § 219b «Збут засобів для переривання вагітності» [10].

Відповідно до § 218 «Переривання вагітності» об'єктивною стороною злочину є переривання вагітності в будь-якій формі. При цьому кримінальним законодавством ФРН передбачено відповідальність за переривання вагітності жінкою самостійно.

Також закріплені обставини, що виключають відповідальність за даний злочин. Так незаконне переривання вагітності не є кримінально-караним якщо:

– здійснювалися маніпуляції з яйцеклітиною після перенесення її в матку (під час застосування методів штучного запліднення);

– вагітна вимагає перервати вагітність і надала лікареві довідку відповідно до абзацу другого § 219 про те, що вона щонайменше за три дні до втручання отримувала консультацію лікаря;

– вагітність переривається лікарем, і з часу зачаття минуло не більше 12-ти тижнів;

– переривання вагітності відбувається за умови, що воно здійснюється лікарем за згодою вагітної та є, з урахуванням поточних або майбутніх умов життєдіяльності вагітної, рекомендованим за медичними показаннями з метою запобігання небезпеці життю і завдання тяжкої фізичної або душевної шкоди стану здоров'я вагітної, та якщо цю небезпеку не можна усунути будь-яким іншим прийнятним способом.

Кримінальне законодавство Франції закріплює відповідальність за незаконне проведення абортів в Розділі V «Про незаконне переривання вагітності». У ст. 223-10 КК

Франції закріплено відповідальність за переривання вагітності без згоди на це жінки. У ст. 223-11 вказано обставини, які необхідні для встановлення відповідальності за даний вид злочину (закінчення строку, впродовж котрого переривання вагітності є дозволеним законом, за винятком випадків, коли воно здійснюється з терапевтичних мотивів; особа, яка вчиняє переривання вагітності, не є лікарем; переривання вагітності вчиняється в місці іншому, ніж державний або приватний медичний стаціонар, що забезпечує умови, визначені законом) [11].

Подібним до австрійського є закріплення диференціації кримінальної відповідальності за незаконне переривання вагітності в залежності від згоди вагітної в кримінальному законодавстві Республіки Польща.

У ст. 152 КК Республіки Польща закріплена відповідальність за переривання вагітності за згодою жінки, проте якщо таке переривання відбувається незаконним шляхом (за відсутності ліцензії, невідповідності умов тощо). У ст. 153 передбачено відповідальність за такі дії без згоди жінки. Відповідальність за підбурювання (схиляння) жінки до переривання вагітності з порушенням приписів закону закріплена в § 2 ст. 152 КК Польщі. Кримінальна відповідальність за аналогічні дії, вчинені із застосуванням насильства, загрози або обману, передбачена в § 1 ст. 153 КК Польщі.

Кримінальний кодекс Іспанії містить Розділ 2 «Аборт», який передбачає відповідальність медичного працівника, що вчинив аборт без згоди жінки або за згодою жінки, котра була отримана шляхом насилля, погрозу або обману [12].

Закріплення кримінальним законодавством розглянутих європейських країн такої значної кількості різноманітних злочинів, пов'язаних з незаконним перериванням вагітності (самоаборт, сприяння, схиляння до абортів, переривання вагітності без медичного висновку, агітації до переривання вагітності тощо), виходить насамперед від обмеженої та зазвичай регламентованої кількості підстав, для законного проведення абортів. Тобто в країнах, де аборти допустимі тільки за чітко закріпленими, медичними показаннями, багато з описаних вище діянь криміналізовані.

Виходячи з аналізу ознак незаконного проведення штучного переривання вагітності, передбачених законодавством зарубіжних країн, у цілому можна виділити такі спільні критерії:

- здійснення переривання вагітності особою, в якій відсутнє право на таку медичну операцію;
- переривання вагітності на більш пізніх термінах, ніж передбачено законом;
- переривання вагітності поза відповідного спеціального медичного закладу, де законом допустимо її проведення;
- використання для переривання вагітності небезпечних для життя жінки методів і засобів.

Висновки. У результаті проведеного аналізу кримінального законодавства європейських країн можна зробити висновок, що характеристикою багатьох кримінально-правових актів є закріплення положень, що не містять опису складу злочинного діяння, а встановлюють випадки, коли переривання вагітності є правомірним, а отже, виключають кримінальну відповідальність. Такими випадками кримінальне законодавство європейських країн визнають крайню необхідність або медичні показання.

Спільною ознакою кримінально-правових актів деяких європейських країн виступає наявність спеціальних норм, що містять опис складу злочинного діяння, вчиненого представниками медичного персоналу. Так, йдеться про освітні критерії, професійні функції або окремі посади.

Також кримінальними кодексами деяких країн відповідальність диференціюється в залежності від наявності або відсутності згоди жінки на проведення абортів. Законодавцями окремих країн закріплюється відповідальність вагітних жінок за проведення як «самоабортів», так і за сприяння його проведенню.

Таким чином, аналіз кримінального законодавства європейських країн свідчить про те, що підходи законодавчих органів до регламентації відповідальності за незаконне переривання вагітності містять як схожі, так і відмінні риси. У результаті проведеного дослідження вбачається за доцільне використання найбільш вдалих європейських практик протидії незаконним абортам або стерилізації з метою вдосконалення аналогічного національного кримінального закону.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс Голандії. URL: <http://www.crimpravo.ru/page/zar-uk#> (дата звернення: 26.02.2021).
2. Кримінальний кодекс Іспанії 1995 р. URL: http://artlibrary2007.narod.ru/kodeks/ispanii_uk.doc (дата звернення: 26.02.2021).
3. Кримінальний кодекс Республіки Польща 1997 р. URL: <http://www.crimpravo.ru/page/zar-uk#> (дата звернення: 26.02.2021).
4. Codice Penale. Approvato con regio decreto 19 ottobre 1930, n. 1398. URL: <https://www.studiocataldi.it/codicepenale> (дата звернення: 26.02.2021).
5. Code pénal de Belgique 2019. URL: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (дата звернення: 26.02.2021).
6. Code Pénal 2010. URL: http://www.ejustice.tn/fileadmin/fichiers_site_francais/codes_juridiques/Code_penal_12_07_2010_fr.pdf (дата звернення: 26.02.2021).
7. Наказателен кодекс на Република България от 01.05.1968 г. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=238464 (дата звернення: 26.02.2021).
8. Уголовный кодекс Голландии. 2-е вид. / за ред. Б.В. Волженкіна / пер. з англ. І.В. Миронової. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2001. 510 с.
9. Уголовный кодекс Австрии / за ред. Н.Є. Крилової / пер. з нім. А.В. Серебреннікова. Москва : ИКД «Зерцало-М», 2001. 144 с.
10. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / за ред. Д.А. Шестакова / пер. з нім. Н.С. Рачкової. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2003. 524 с.
11. Уголовный кодекс Франции / за ред. Л.В. Головка, Н.Є. Крилової / пер. з фр. Н.Є. Крилової. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2002. 650 с.
12. Уголовный кодекс Испании / за ред. Н.Ф. Кузнецовой, Ф.М. Решетнікова / пер. з ісп. В.П. Зирянової, Л.Г. Шнайдер. Москва : «Зерцало», 1998. 213 с.

